

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

Стаття розглядає особливості формування державного регулювання корпоративних відносин з точки зору історичного підходу до створення механізмів нормативного регулювання організаційних засад функціонування підприємств корпоративної форми власності в умовах ринкових відносин.

Ключові слова: корпоративні відносини, корпоративне управління, державне регулювання, механізм.

Постановка проблеми. Інституційні процеси, що мають місце сьогодні у національній економіці України багато в чому пов'язані з формування механізму державного управління корпоративними відносинами з урахуванням сучасного типу трансформаційної ринкової економіки.

Саме трансформація економічних відносин потребує додаткової уваги до формування механізму державного регулювання взаємовідносин в економіці і в першу чергу це стосується регулювання взаємодії та взаємовпливу що виникає між великими корпоративними підприємницькими утвореннями від яких залежить економічний розвиток окремих галузей та економіки країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, проблематикою корпоративного управління підприємствами в економічній теорії займалися такі провідні зарубіжні вчені-економісти, як: А.Берлі і Г.Мінз, Ойкен В., Чемберлін Е. та інші.

У вітчизняній економічній науці питаннями корпоративного управління займалися багато вчених, питанням державного регулювання корпоративних відносин та корпоративним капіталом присвячено роботи Белікової О.Ю. [1], Гудзь О.Е. [2], Смеричевського С.Ф., Лукач І. [3], Кравцова О.О. [4], Погрібного Д. І. [5] та інші.

Їх роботи присвячені аналізу проблем корпоративного управління та внутрішньо корпоративних взаємовідносин. Але, на нашу думку, є необхідність додатково проаналізувати процес прийняття державою управлінських рішень щодо формування умов створення сучасних життєздатних суб'єктів підприємницької діяльності у формі корпоративних структур та процес державного регулювання ринку цінних паперів що починає складатися в межах сучасної трансформаційної ринкової економіки України.

Метою статті є аналіз історичного аспекту регулювання корпоративних відносин в Україні за допомогою прийняття державою ключових нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчаючи світовий досвід в області корпоративного управління з точки зору історії виникнення форм організації та механізмів регулювання можна визначити, що в сучасній трансформаційній економіці корпоративна форма господарювання є однією з домінуючих форм організації бізнесу. Це викликано головним чином, тим, що саме вимоги економічного співробітництва є каталізатором процесу як економічного розвитку країни так світових інтеграційних процесів. І в межах цього процесу саме держава виступає організуючою та впорядковуючою силою щодо формування механізму нормативно-правового забезпечення функціонування корпоративних структур.

Історію формування корпоративних структур в українській економіці розпочинають

процеси роздержавлення та приватизації, що відбувалися в країні на початку та всередині 90-х років ХХ ст. Саме в цей час були прийняті таких важливі за своїм значенням нормативно-правові акти, як: закони України «Про підприємництво», «Про власність», «Про підприємства в Україні», «Про цінні папери та фондову біржу», «Про господарські товариства». А з прийняттям у 1992 році таких законів України, як «Про приватизацію державного майна» та «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», розпочинається приватизація, яка і стає постійним джерелом збільшення частки підприємств на основі корпоративної форми власності.

Сформовані на підставі зазначених нормативних актів підприємства можна розподілити за механізмом виникнення можна поділити на кілька груп:

- такі, що утворилися в процесі приватизації державних підприємств;
- такі, що перетворені з колективних та кооперативних підприємств;
- такі, утворені поза рамками приватизації під впливом концентрації та централізації малих та середніх підприємницьких структур;
- створені в порядку заснування нових акціонерного товариства.

Для їх стабільного функціонування в межах законодавства було встановлено:

по-перше, загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності громадянами та юридичними особами на території України;

по-друге, різноманітність форм власності та їх рівність

по-третє, види і організаційні форми підприємств, організаційний механізм здійснення ними підприємницької діяльності в умовах переходу до ринкової економіки;

по-четверте, відносини підприємств з іншими державними і недержавними підприємствами і організаціями різних форм власності та різного підпорядкування і органами державного управління.

Цей період самостійного розвитку правового регулювання у сфері корпоративного управління (1991-1998 роки) можна характеризувати як період прийняття ряду нормативно-правових актів, які сформуливали основні засади існування та функціонування суб'єктів господарювання.

Що стосується державного законодавства в сфері корпоративних відносин, то можна відзначити, що в ньому за останні роки стався значний прогрес в законодавстві з корпоративного управління в Україні. Це свідчить про якісні зміни в підході до вирішення цієї проблеми. Для того щоб узагальнити та конкретизувати вплив нормативних актів цього періоду на функціонування корпоративних структур нами було проведено аналіз прийняття ключових нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління періоду самостійного розвитку основ правового регулювання незалежної України у хронологічному порядку що наведено у (табл.) 1.

Таблиця 1

Хронологія прийняття ключових нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління періоду самостійного розвитку основ правового регулювання незалежної України (1991-1998 роки)

Назва	Дата прийняття	Зміст
1	2	3
Закон України «Про підприємництво» [6]	07.02.1991	- визначив загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами та юридичними особами на території України, встановив гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки.
Закон України «Про власність» [7]	07.02.1991	- встановив різноманітність форм власності та їх рівність на всій території України; - забезпечив вільне економічне самовизначення громадян, використання природного, економічного, науково-технічного та культурного потенціалів республіки для підвищення рівня життя її народу.

Продовження таблиці 1

1	2	3
Закон України «Про підприємства в Україні» [8]	27.03.1991	- визначив види і організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації і ліквідації, організаційний механізм здійснення ними підприємницької діяльності в умовах переходу до ринкової економіки; створив рівні правові умови для діяльності підприємств незалежно від форм власності на майно та організаційної форми підприємства; - забезпечив самостійність підприємств, визначив їх права і відповідальність у здійсненні господарської діяльності; - врегулював відносини підприємств з іншими підприємствами і організаціями, Радами народних депутатів, органами державного управління.
Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» [9]	18.06.1991	- визначив умови і порядок випуску цінних паперів; - врегулював посередницьку діяльність в організації обігу цінних паперів.
Закон України «Про господарські товариства» [10]	19.09.1991	- визначив поняття і види господарських товариств, правила їх створення, діяльності; - визначив права і обов'язки їх учасників та засновників.
Закон України «Про приватизацію державного майна» [11]	04.03.1992	- врегулював правові, економічні та організаційні основи приватизації державного майна та майна, що належить Автономній Республіці Крим, з метою створення багатоукладної соціально орієнтованої ринкової економіки України.
Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» [12]	06.03.1992	- встановив правовий механізм приватизації єдиних майнових комплексів невеликих державних підприємств шляхом їх відчуження на користь одного покупця одним актом купівлі-продажу.
Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [13]	30.10.1996	- визначив правові засади здійснення державного регулювання ринку цінних паперів та державного контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних в Україні.

Результати аналізу надали можливість зазначити, що українське корпоративне законодавство в межах цього періоду відображує наступні тенденції: визначення основ: загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності, зафіксовані види і організаційно-правові форми підприємств, закріплено організаційний механізм здійснення підприємницької діяльності; урегульовано відносини корпоративних підприємств з іншими підприємствами і органами державного управління.

Таким чином, на першому етапі формування корпоративних відносин в Україні було створено умови для формування та функціонування корпоративної організації як цілісної корпоративної структури.

Але, в цей період державне регулювання зовнішніх механізмів корпоративного управління все ще було недостатнім, що не дало можливості організації та ефективного функціонування ринку корпоративних цінних паперів як механізму управління корпоративним капіталом. Саме на вирішення цих проблем спрямоване державне регулювання наступного періоду.

Для здійснення врегулювання функціонування ринку цінних паперів та формування ефективного механізму управління корпоративним капіталом було розпочато процес впровадження світових стандартів корпоративного управління до системи національного законодавства.

Хронологія прийняття нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління в період з 1998 року до 2017 року представлена в табл. 2.

Хронологія прийняття ключових нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління періоду запровадження світових стандартів у національній системі корпоративного управління (з 1998 року)

Назва	Дата прийняття	Зміст
1	2	3
Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» [14]	21.03.2002	- метою нормативно-правового документу є створення та забезпечення належних умов функціонування акціонерних товариств, підвищення ефективності їх діяльності, залучення інвестицій в економіку України
Цивільний кодекс України [15]	16.01.2003	кодифікував та поєднав в одному джерелі норми що регулюють: - відносини власності; - види і організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації і ліквідації, в тому числі і господарських товариств; - засади здійснення підприємництва та господарської діяльності;
Господарський кодекс України [16]	16.01.2003	- кодифікував та встановив правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності; - реалізував мету забезпечення зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України; - затвердив суспільний господарський порядок в економічній системі України; - спрямований на гармонізацію економічної системи України з іншими
Директиви 2004/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо пропозицій про поглинання в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [17]	21.04. 2004	формулює заходи, що координують закони, підзаконні акти, адміністративні положення, процесуальний кодекс та інші розпорядження держав-членів, включно з розпорядженнями встановленими офіційно уповноваженими організаціями для ринкового регулювання, що стосуються пропозицій поглинання у питанні цінних паперів компаній, на які розповсюджується дія законів держав-членів ЄС, де передбачена торгівля усіма або деякими з цих цінних паперів на регульованих ринках в одній або декількох державах-членах
Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» [18]	23.02.2006	- врегулював відносини, що виникають під час розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку; - забезпечив відкритість та ефективність функціонування фондового ринку.
Закон України «Про акціонерні товариства» [19]	17.19.2008	- визначив особливості порядку створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств; - визначив правовий статус акціонерних товариств; - становив електронну бездокументарну форму існування акції акціонерних товариств; - становив права та обов'язки акціонерів.
Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів» [20]	03.12.2013	- встановило склад, порядок і строки розкриття на фондовому ринку регулярної (квартальної, річної), особливої інформації, інформації емітентами цінних паперів та подання її до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

Продовження таблиці 2

1	2	3
Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про порядок дематеріалізації іменних цінних паперів» [21]	30.05.2013	- встановлює порядок дій учасників депозитарної системи – емітентів, депозитаріїв цінних паперів, зберігачів цінних паперів, реєстроутримувачів, власників цінних паперів при прийнятті емітентом рішення про переведення випуску іменних цінних паперів документарної форми існування у бездокументарну форму існування
Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» [22]	23.03.2017	- законопроект направлений на імплементацію Директиви 2004/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо пропозицій про поглинання в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Метою запровадження світових стандартів у національну систему корпоративного управління була концепція розвитку ринку цінних паперів, для побудови системи ефективного управління корпоративним капіталом девирсифікованих корпоративних структур і створення інституту ефективного власника.

Таким чином, організаційно-правове регулювання функціонування корпоративних структур виявило наступні тенденції розвитку корпоративного управління: посилення вимог до розкриття інформації, підвищення ролі контролю власників за органами управління, посилення державного контролю за діяльністю корпорацій, розвиток законодавства щодо захисту прав дрібних акціонерів і кредиторів корпорації, посилення регламентації випуску акцій, змін статутного капіталу, підвищення уваги до питань реорганізації корпорацій.

Таким чином, результати досліджень дають змогу виокремити два етапи розлику державного регулювання корпоративних відносин в Україні, а саме: період самостійного розвитку основ правового регулювання у сфері корпоративного управління (1991-1998 роки) та період запровадження світових стандартів у національній системі корпоративного управління (з 1998 року до сьогодення). Дана періодизація представлена в табл. 3.

Таблиця 3.

Періодизація державного регулювання корпоративних відносин в Україні

Період	Характеристика
самостійного розвитку основ правового регулювання у сфері корпоративного управління (1991-1998 роки)	прийняття ряду нормативно-правових актів, які встановлюють основні засади існування та функціонування суб'єктів господарювання, їх майнової основи та правового статусу
запровадження світових стандартів у національній системі корпоративного управління (з 1998 року до сьогодення)	формування стандартів та встановлення правових норм, що регулюються корпоративне управління, спрямованих на істотне поліпшення національних систем корпоративного управління.

Висновки. Аналіз історичного аспекту регулювання корпоративних відносин в Україні за допомогою прийняття державою ключових нормативно-правових актів у сфері корпоративного управління дозволив зробити висновки щодо характеристики періодів прийняття нормативно-правових актів та тенденцій державного регулювання корпоративних структур.

При цьому за період незалежного розвитку економіки України державне врегулювання корпоративних відносин стосувалося питань внутрішньої побудови та функціонування корпоративних структур, взаємодії з іншими підприємницькими структурами та органами державної влади, формування засад функціонування ринку цінних паперів.

На сьогодні в межах державного регулювання йде процес запровадження світових стандартів у сфері корпоративного управління, метою яких є підвищення захисту прав акціонерів та ефективності управління корпоративним капіталом.

Список використаної літератури

1. Беликова Е. Ю. Система акционирования: теоретические конструкции / Е. Ю. Беликова // Теория и практика экономики и предпринимательства: материалы IX Междунар. науч.-практ. конф. (г. Алушта, 3-5 мая 2012 г.). – Симферополь: ТНУ им. В.И. Вернадского, 2012. – С. 85.
2. Гудзь О.Є. Корпоративне управління: навч. посіб. – К.: Державний університет телекомунікацій, 2014. – 123 с.
3. Лукач І. Історія становлення корпоративного права в європейських країнах континентальної системи права / І. Лукач / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – 91. – С. 223. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk.law.knu.ua/images/articles/yurydych_91_2012.pdf
4. Кравцов О.О. Генезис і розвиток корпоративного права на території України: від давньоруського права до законодавства початку ХХ століття // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – №6-1. – Том 2. – С.253. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-1-2/12.pdf>
5. Д. І. Погрібний Еволюція корпоративних прав в Україні // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол.: Ю. П. Битяк та ін. – Х. : Право, 2011. – Вип. 21. – 232 с.
6. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 р. N 698-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – N 146 – С.168.
7. Про власність: Закон України від 07.02.1991р. N 697-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – N 20. – С.249.
8. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 р. N 887-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – N 24. – С.272.
9. Про господарські товариства: Закон України від // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – N 49. – С.682.
10. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України від 18.06.1991 р. N 1201-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – N 38. - С.508
11. Про приватизацію державного майна: Закон України від 04.03.1992 р. № 2163-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 24. - С. 348.
12. Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію): Закон України від 06.03.1992 р. № 2171-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 24. – С. 350.
13. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 р. N 448/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – N 51. – С.292.
14. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах: Указ Президента України від 21.03.2002 №280/2002/Офіційний вісник України. – 2002. - №13
15. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – С.356.
16. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18. – № 19-20. – № 21-22. – С.144
17. Директиви 2004/25/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо пропозицій про поглинання в рамках виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 квітня 2004 року про пропозиції поглинання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.garant.ru/2569867/>

18. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 31. – С. 268.
19. Про акціонерні товариства: Закон України від 07.09.2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2008. - № 50-51. - С.384.
20. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013 № 2826 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24.12.2013 р. за № 2180/24712. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13>
21. Про затвердження Положення про порядок дематеріалізації іменних цінних паперів: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.05.2013 № 932 зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2013 р. за № 1039/23571.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1039-13>
22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариства: Закону України від 23.03.2017 № 1983-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017. – № 25. – С.289.

Лобань Ольга Александровна. Государственное регулирование корпоративных отношений в Украине (исторический аспект). Стаття розглядає особливості формування державного регулювання корпоративних отношений с точки зрения исторического подхода к созданию механизма нормативного регулирования организационных основ функционирования предприятий корпоративной формы собственности в условиях рыночных отношений.

Ключевые слова: корпоративные отношения, корпоративное управление, государственное регулирование, механизм.

Loban Olga. State regulation of corporate relations in Ukraine (historical aspect). The article considers the peculiarities of the formation of state regulation of corporate relations from the point of view of the historical approach to the creation of a mechanism for the regulatory regulation of the organizational foundations the functioning of enterprises the corporate form of ownership in the conditions of market relations.

Keywords: corporate relations, corporate governance, state regulation, mechanism.